

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM

Állam- és Jogtudományi Kar

DOKTORI ISKOLA

GÁL ANDOR

A jogos védelem teleologikus megközelítésben

PhD értekezés tézisei

Témavezető: Dr. habil. Szomora Zsolt

Szeged

2016.

Tartalomjegyzék – Inhalt

Tartalomjegyzék – Inhalt	1
I. A kutatási téma előzményei	2
II. A jogtudományi vizsgálat indokltsága	3
II.1. A jogszabályi háttér változása	4
II.2. A joggyakorlat változása.....	4
II.3. Szemléletváltás a normaértelmezés terén	5
II.4. A „tálcán kínált” lehetőség: a német jogtudomány, és -gyakorlat eredményeinek beemelése a hazai büntetőjogi gondolkodásba	5
III. Az értekezés célkitűzése és tárgya	6
IV. Az értekezés módszertana	7
IV.1. Az objektív teleologikus értelmezés mint elemzési zsinórmérték	7
IV.2. További módszertani megjegyzések	8
V. Az értekezés felépítése	9
VI. Az értekezés eredményei.....	11
I. Die Prämissen des Forschungsthemas	16
II. Die Gründe der wissenschaftlichen Untersuchung	17
II.1. Die Veränderung des gesetzlichen Hintergrundes	17
II.2. Die Veränderung der Rechtsprechung	18
II.3. Anschauungswechsel in der Normauslegung.....	18
II.4. Die Nutzbarmachung die Feststellungen der deutschen Rechtsprechung und Literatur	18
III. Zielsetzung und der Gegenstand der Dissertation	19
IV: Über die angewandten Methoden	19
IV.1. Die objektive theleologische Auslegung als Richtschnur der Untersuchung.....	19
IV.2. Andere methodische Bemerkungen	20
V. Die Struktur der Dissertation	21
VI. Die Ergebnisse der Dissertation.....	22
A témakörrel összefüggő publikációk jegyzéke – Veröffentlichungsliste im Zusammenhang mit dem Forschungsgegenstand	27

I. A kutatási téma előzményei

A jogos védelem a büntetőjog rendszerében a Btk. általános részében szabályozott jogellenességet kizáró okok közé tartozik. A jogos védelem törvényi feltételeinek teljesülése esetén az elhárító cselekmény nem büntetendő, az nem minősül bűncselekménynek. A jogintézmény esetleges hatályosulása tehát a büntetőjogi felelősség alakulása szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bíró kérdés. Mindebből világosan következik, hogy a jogos védelem egyes kérdései nemcsak a jogirodalom képviselőinek, hanem a társadalom tagjainak érdeklődését is minduntalan felkeltik. Ennek megfelelően e tárgyban több tudományos monográfia és számtalan tanulmány is született.

A kodifikált büntetőjog szakirodalmában elsőként DEGRÉ Lajos foglalkozott monografikus formában a jogos védelem kérdéseivel.¹ Dolgozatában önálló dogmatikai és elméleti részt is elkülönített. A dogmatikai részben a jogos védelem egyes ismérveivel foglalkozott általában, így elemezte a támadás és a szükségesség fogalmát is. A dolgozatát záró elméleti részben említést tesz a jogos védelemre vonatkozó egyes elméletekről is. Sajnálatos módon azonban a jogintézménynek e *jogpolitikai felfogások, illetve teóriák fényében történő elemzése* a későbbi jogirodalomban már elsikkadt. Ezt a (jog)elméleti hézagot kívánja jelen értekezés betölteni.

A második világháborút követő korszak jogirodalma már csekélyebb érdeklődést mutatott a jogos védelem kérdései iránt, a következő átfogó – monografikus igényű – elemzésre egészen 1983-ig kellett várni.² SZÉKELY János munkájában sajátos szerkezeti felépítést választva vizsgálta a jogos védelem egyes kérdéseit. Így általánosságban szólt a jogos védelem intézményéről, annak időszerűségéről³ és pszichés oldaláról.⁴ Dolgozatában a támadó az elhárító cselekmény sértettjeként (passzív alanyaként) szerepel. A támadás mint magatartás elemzése során a fókusz a támadóra helyezi, ezáltal pedig az életbeli történés vizsgálata szubjektívizálódik.

A következő két nagyobb volumenű tudományos munka megjelenése 2009-re tehető. BELOVICS Ervin a magyar büntetőjogban ismert büntetendőséget kizáró okokat elemezte.⁵ Dolgozatában a jogos védelmet mint az egyik büntetendőséget kizáró okot elemzi. Ennek

¹ DEGRÉ Lajos: *A jogos védelem az anyagi büntetőjogban. Tanulmány az anyagi büntetőjog köréből.* Pestvidéki Nyomda, Vác, 1910.

² SZÉKELY János: *A jogos védelem.* Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 1983.

³ SZÉKELY (2. l.) 52-68,

⁴ SZÉKELY (2. l.) 69-98.

⁵ BELOVICS Ervin: *A büntetendőséget kizáró okok.* HVG-Orac, Budapest, 2009.

keretében röviden felvázolja a jogintézmény jogtörténeti gyökereit, valamint vizsgálja a *2009. évi novella hatályba lépése előtti* joghelyzet szerinti szabályozást. Ebből fakadóan a szerzőnek már nem nyílt lehetősége a 2009. augusztus 9-től hatályos „új” rendelkezések elemzésére. Így például a mennyiségi túllépésre vonatkozó szabályt még beszámítást kizáró oknak tekinti, valamint a kitérés kötelezettség elemzésére is külön figyelmet szentel.⁶ Ugyanezen okból kifolyólag nem tárgyalhatja az említett kötetben BELOVICS a megelőző jogos védelem intézményét, amely a magyar jogrendbe 2009-ben teljesen új, előzmény nélküli szabályként került be.

Hasonló megállapítások tehetők a másik, ugyanebben az évben megjelenő monográfia kapcsán is. UJVÁRI Ákos munkájának⁷ kiindulópontját ugyanis szintén a *2009. évi novella hatályba lépését megelőző* jogszabályi környezet jelentette. Dolgozatában kiemelt figyelmet a jogos védelem alapfogalmainak elemzésére fordított. Így szólt a szükségesség-arányosság problematikájáról, az arányossági kritérium megkövetelésének alkotmányossági aggályairól, a jogos védelem túllépéséről, a kitérés kötelezettségről, a jogos védelmet korlátozó egyes tényezőkről, és a vélt jogos védelemről is.

Végezetül MÉSZÁROS Ádám 2015-ben megjelent kismonográfiáját szükséges említeni, amely a jogos védelem *ügyészségi joggyakorlatának* elemzésére fókuszál.⁸ A MÉSZÁROS által az ügyészségi praxisból levont következtetések, kimutatott tendenciák fogódzoul szolgálhatnak a bírósági judikatúra elemzése során, ami jelen értekezésnek is tárgya.

II. A jogtudományi vizsgálat indokoltsága

A fentiekben ismertetett jogtudományi előzmények fényében akár úgyis tűnhet, hogy a jogos védelem témaköre a hazai szakirodalomban „túlírtnak” számít. A témaspecifikus szakirodalom gazdagsága azonban nem mutat közvetlen összefüggést a tudományos vizsgálódás szükségességével, illetve szükségtelenségével. A következőkben azon körülmények kiemelésére törekszem, amelyek segítségével „tudományos távolság” rajzolható fel jelen értekezés és a korábbi jogirodalmi feldolgozások között, ily módon pedig lehetőség nyílik az értekezés témaválasztásának igazolására is.

⁶ BELOVICS (5. lj.) 99-106.

⁷ UJVÁRI Ákos: *A jogos védelem megítélésének új irányai*. Ad Librum, Budapest, 2009.

⁸ MÉSZÁROS Ádám: *A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2015.

II.1. A jogszabályi háttér változása

A jogalkotó először 2009-ben, majd ezt követően 2012-ben, a hatályos Btk. elfogadásakor még markánsabban változtatott a jogos védelemhez fűződő kriminálpolitikai irányvonalon. A törvényi rendelkezések újragondolásakor a törvényhozót az az alapvető jogpolitikai cél vezérelte, hogy a jogtalan támadások elhárításával járó *kockázatot a jogrenddel szembehelyezkedő támadónak kell viselnie, a védekező cselekményét pedig méltányosan kell megítélni.*⁹ Figyelemre méltó jogalkotói beavatkozásoknak tekinthetők ezek, ha pusztán abba belegondolunk, hogy a jogos védelem szabályai mintegy ötven éven át lényegében nem változtak. Ezt a folytonosságot szakította meg tehát a korábbi kódexet módosító 2009. évi novella, amely a beszámítási képességtől független büntethetőségi akadállyá alakította az ijedségből vagy menthető felindulásból fakadó mennyiségi túllépést, valamint törvényben tiltotta meg, hogy a joggyakorlat kitérés kötelezettséget teremtsen. Ezeket a hatályos Btk. változatlan formában átvette [Btk. 22. § (3)-(4) bek.], továbbá a jogalkotó a védekezési jog kiszélesítése érdekében kodifikálta az ún. szituációs jogos védelem intézményét [Btk. 22. § (2) bek.]. Az alkotmányozó pedig – ezzel mintegy párhuzamosan – a jogos *önvédelem* jogát alapjogi rangra emelte (Alaptörvény V. cikk): „Mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához.”

II.2. A joggyakorlat változása

A jogszabályi környezet jelentős átalakulásából fakadóan – a jövőbeni jogegység biztosítása érdekében – a Kúria indokoltnak látta a korábbi 15. sz. Irányelv hatályon kívül helyezését, és új jogalkalmazói instrumentum kibocsátását a jogos védelem egyes értelmezési kérdéseiről. Az ennek eredményeként megszületett 4/2013. BJE határozatban a legfőbb bírói fórum kimondta, hogy a védelmi cselekmény arányossága a jövőben külön kritériumként – törvényi jogalap hiányában – nem vizsgálható. A Kúria azonban arra is felhívta a figyelmet, hogy a támadás és elhárítás lehetséges következményeinek összevetése a jövőben sem maradhat el: „Mindazonáltal a támadó és védekező cselekményének lehetséges eredményét egymáshoz viszonyítottan továbbra is vizsgálni kell, mert csak ezáltal érvényesülhet a 22. § (3) bekezdés tartalma, amely az elhárítás

⁹ Lásd 2009. évi LXXX. törvény általános indokolása, 2012. évi C. törvény 21-22. §-hoz fűzött részletes indokolás

szükséges mértékének túllépésével továbbra is számol, s ha az ijedtségből vagy menthető felindulásból történik, úgy a büntethetőséget kizárja.”¹⁰

II.3. Szemléletváltás a normaértelmezés terén

Az Alaptörvény a bíróságok számára előírja, hogy a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával, és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezzék (28. cikk). E rendelkezés tehát kiemelt jelentőséget tulajdonít a normaszövegek *objektív teleologikus és alkotmánykonform* interpretációjának, sőt annak alkalmazását a bíróságok számára kötelezővé is teszi. A 28. cikk célja tehát a „túlzottan szövegekötött magyar bírói mentalitás megváltoztatása.”¹¹ Ez az alkotmányozói döntés kihatással van az általam választott téma elemzésének mikéntjére is: az értekezés egyfajta *téma-feldolgozási nívumként* az objektív teleologikus értelmezés módszertanát alkalmazza.

II.4. A „tálcán kínált” lehetőség: a német jogtudomány, és -gyakorlat eredményeinek beemelése a hazai büntetőjogi gondolkodásba

A jogos védelem egyes kérdéseinek dogmatikai feldolgozása során az értekezés nagyban támaszkodik a *német jogirodalomban* ismertté vált különböző teóriákra, elemző megállapításokra. A német büntetőjog választásának kettős magyarázata van. *Formális* indokát az a tény adja, hogy a jogintézmény általános szabályai a két ország büntetőjogában teljesen megegyeznek, amely elősegíti *jogösszehasonlító* módszertan alkalmazását. A választás *tartalmi* indokát pedig az jelenti, hogy a német büntetőjogtudomány a hazai büntetőjog számára évszázadok óta viszonyítási pont volt, és jelenleg is annak tekinthető. Ennek (egyik) magyarázataként a német büntetőjog-dogmatika kifinomultsága jelölhető meg. JAKAB András emeli ki, hogy már a 19. századtól kezdődően a német jog merevsége a tudományos szinten fogalmi kidolgozottsággal párosult, ami páratlan értéket kölcsönöz a német jogi gondolkodásnak.¹² A két ország jogi rendelkezéseinek összevetésére nem pusztán jogdogmatikai síkon kerül sor, az elemzés

¹⁰ 4/2013. BJE I/1.

¹¹ JAKAB András: *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei*. HVG-Orac, Budapest, 2011. 268.

¹² JAKAB András: *Ki a jó jogász, avagy tényleg jó bíró volt-e Magnaud?* Jogesetek Magyarázata, 2010/1. 84.

részeként ugyanis egy-egy problémát a német büntetőbírósi praxisból vett példákkal is szemléltetnek.

III. Az értekezés célkitűzése és tárgya

Az elmondottakból következően az értekezés célkitűzése a jogos védelem hatályos szabályainak sajátos módszertannal¹³ és megközelítésben történő elemzése. A dolgozat tárgyát képezi továbbá a *német jogirodalom és büntetőbírósi joggyakorlat* releváns megállapításainak elemzése is. Mindez lehetőséget nyújt az egyes külföldi szakirodalmi vélemények egymással, illetve a magyar büntetőjogban ismert értelmezésekkel történő összevetésére, ütköztetésére. A *jogösszehasonlítás* lehetőségét szinte „felkínálja” a vonatkozó törvényszövegek (magyar és német) közötti jelentős tartalmi egyezés. Ennek ellenére ilyen összehasonlító vizsgálat végzésére a magyar jogirodalomban részletekbe menően nem került sor.

A disszertáció emellett széleskörű *joggyakorlati (empirikus) elemző kutatómunkára* is épül, amelynek részeként az egyes törvényszékek jogos védelmet érintő joggyakorlatát vizsgáltam meg. A kutatómunka eredményeit – a pontos határozati hivatkozásokat törvényszék szerint táblázatokba rendezve – az értekezés *függeléke* tartalmazza.

Végezetül azon témákról is említést teszek, amelyek noha a jogos védelem kérdéskörével kapcsolatban állnak, mégsem képezik jelen dolgozat tárgyát. Disszertáciomban *nem ejtek szót a végszükség* szabályozásáról. E jogellenességet kizáró körülmény ugyanis más jogelvi alapokon áll. Esetében a szükséghelyzet jogos érdekek kollíziójából fakad, nem tartalmaz tehát a tényállás jogtalansági elemet. E dogmatikai premissza jelenti a két jogintézmény közötti differencia specifikát.

Úgyszintén nem tárgya e dolgozatnak a *vélt jogos védelem* kérdéseinek vizsgálata. E jogintézmény rendszerbeli helye ugyanis a tévedés körében van, azon belül is a társadalomra veszélyességben való tévedés egyik eseteként ismert. A büntethetőségi akadály szabályozási alapját tehát azon téves elkövetői tudattartalom jelenti, amit a védekező javára írunk. Ennek a problémának a jogtudományi vizsgálata – a kiinduló alapra figyelemmel – jelentősen eltér tehát a jogellenesség kérdéskörétől, s ez indokolja jelen értekezésből való mellőzését.

¹³ Ennek bemutatására lásd alább az IV. pontot.

IV. Az értekezés módszertana

IV.1. Az objektív teleologikus értelmezés mint elemzési zsinórmérték

A vizsgálat módszertani alapját – mint az az értekezés címéből is kitűnik – a *teleologikus értelmezési mód* alkalmazása jelenti. Ez az interpretációs mód a vizsgált normaszöveg *célját* tartja szem előtt, legfőbb alapvetése szerint a jogszabályi rendelkezéseket úgy kell értelmezni, hogy az megfelelő jogalapot biztosítson (alkalmas eszköz legyen) a szabályozással követett cél eléréséhez. Teleologikus értelmezéssel tehát a jogszabályok immanens tartalmát a bennük foglalt rendelkezések és alapelvek *céljának* figyelembevételével kell feltárni.¹⁴ A jogirodalom két változatát különbözteti meg: az *objektív* és *szubjektív* teleologikus értelmezés között differenciál.

A) Az *objektív* megközelítés szerint a norma célja vagy kifejezetten a szövegből, vagy közvetve a szöveg alapján határozható meg.¹⁵ Az értelmezés így kimunkált eredményét szokás *ratio legis*nek nevezni.

Az objektív teleologikus módszer az értelmezési eszköztár kevéssé ismert és alkalmazott szereplője, elfogadottsága csak lassan nő a magyar jogéletben. Jelentős változást hozhat ezen a területen az Alaptörvény 28. cikke, amely a bíróságok számára kötelezővé teszi, hogy a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezzék:

„A bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.”

Levonható a konklúzió: a hivatkozott alkotmányi rendelkezés megteremti az objektív teleologikus és alkotmánykonform interpretáció primátusát a jogszabály-értelmezés terén.¹⁶

Mindezen indokok alapján *a dolgozat az objektív teleologikus értelmezés szempontrendszerét követi*, így a vizsgált norma céljának (téloszának) felfejtése során mindenkor magából a normaszövegből vonok le következtetéseket.

¹⁴ NAGY Ferenc: *Anyagi büntetőjog. Általános rész I.* Iurisperitus, Szeged, 2014. 114.

¹⁵ JAKAB András: *A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében.* Jogesetek Magyarázata, 2011/4. 86.

¹⁶ GÁL Andor: *A jogos védelem szabályozási céljára vonatkozó elméletekről.* Jogtudományi Közlöny, 2016/6. 328.

B) Ezzel szemben a teleologikus értelmezés *szubjektív* változata a konkrét jogalkotó, konkrét – vizsgált normaszöveg megalkotásához kapcsolódó – szándékát kutatja. E vizsgálat alapját rendszerint a jogalkotási folyamat különböző anyagai (tipikusan miniszteri indokolás, bizottsági előkészítő anyagok, de szóba jöhetnek politikusi felszólalások is) szolgáltatják, amelyekből következtetéssel lehet a norma megalkotásának – valószínűsíthető – célját megállapítani.

A dolgozatban az alábbi érvekre figyelemmel a szubjektív teleologikus interpretáció nem jelenik meg:

- A jogalkotó szándéka pontosan nem határozható meg, a jogalkalmazó interpretációs eredményként kialakított végső megállapítása szükségképpen feltételezésen alapul, aminek ellenőrzésére (igazolására) nincs lehetőség.
- A szubjektív teleologikus értelmezés alkalmazása teret enged a bírói önkény érvényesülésének.
- A jogalkotói célkutatás forrásául szolgáló anyagok, megnyilatkozások nem kötelező erejűek.

IV.2. További módszertani megjegyzések

A dolgozatban a teleologikus értelmezésen túl az *alkotmánykonform* és a *történeti* interpretációs mód alkalmazása is megjelenik.

Az *alkotmánykonform* értelmezés hasznosítása az Alaptörvény 28. cikkében foglalt kötelezettségen túl – a disszertáció témájára figyelemmel –, más, alkotmányos büntetőjogi szempontokból is megkerülhetetlen. A kérdés összetett alapjogi háttérrel rendelkezik, hiszen az elhárítási jog gyakorlására rendszerint alapjogok védelme érdekében, más alapjogokat korlátozó módon kerül sor. Nem szabad elfelejteni továbbá, hogy az önvédelem joga pedig maga is alapjogként elismert (vö. Alaptörvény V. cikk). Ezen túlmenően a jogintézmény normatív szabályozásának, és a kapcsolódó joggyakorlatnak a *nullum crimen sine lege* elvvel való megfelelése is alkotmányos jelentőségű kérdés. E szempontokra a téma-feldolgozás során igyekszem reflektálni, és azokat az elemzés középpontjába állítani. Erre figyelemmel a teleologikus értelmezés mellett az alkotmányharmonikus interpretáció szintén alapmódszerként van jelen a dolgozatban.

A *történeti* értelmezés a fentiekben megjelölt módokhoz képest módszertani nézőpontból kiegészítő szerepet tölt be: elsősorban egyes jogszabályi környezetben vagy joggyakorlatban

bekövetkező változások megértését hivatott elősegíteni. Alkalmazásának keretei között nyílik lehetőség szubjektív teleologikus érvek ismertetésére is.

A dolgozat mindenekelőtt *jogdogmatikai elemzést* foglal magában. Ennek körében törekedtem a hazai szakirodalom feldolgozására, az egyes jogirodalmi álláspontok bemutatására, ütköztetésére. Mindemellett az értekezés egyben *gyakorlatorientált* is. Ennek jegyében törekedtem arra, hogy a korábbi és recens judikatúra egyes eseti döntéseit a releváns részeknél az elemzés tárgyává tegyem. A Bírósági Határozatok Gyűjteményében (anonim határozatok) megtalálható releváns bírósági döntések feltárására széleskörű empirikus kutatást folytattam, amelynek eredményét az értekezés *Függeléke* tartalmazza. A disszertáció elkészítése során pedig külön figyelmet szenteltem annak, hogy a saját álláspontom kialakítása során a jelenkori joggyakorlat számára kiindulópontként szolgáló 4/2013. BJE határozatra minduntalan reflektáljak. Az egyes joggyakorlati álláspontokat a szituációs jogos védelem esetében sajátos módon, *retrospektív* módszertannal vizsgálom. Az ügyészségi joggyakorlatra vonatkozó aktavizsgálat végzését mellőzhetőnek tartottam, mivel azt MÉSZÁROS Ádám az Országos Kriminológiai Intézetben folytatott kutatás keretei között 2015-ben már elvégezte.¹⁷

A dolgozat a jogdogmatikán alapuló vizsgálati szemlélet mellett – azokon a pontokon, ahol az relevanciával bírhat – alkalmazza a *jogösszehasonlító* módszertant is azáltal, hogy a német jog- és kommentárirodalom egyes megállapításait is beépíti az érvelésbe. Ebben a tekintetben sem csupán a jogelméleti érveket hasznosítom, hanem a német joggyakorlati megállapításokat is ismertetem.

V. Az értekezés felépítése

A disszertáció a fentiekben bemutatott célkitűzésekhez és módszertani alapvetésekhez igazodva *négy* nagyobb szerkezeti egységre tagolódik.

Az *első részben* a jogintézmény ratio legisét kutatom. Erre a kérdésre nézve a német szakirodalomban többféle teória is ismert, amelyek prezentálásával lehetőségem nyílik felvázolni a szóba jöhető szabályozási célokat. Ezek ismeretében teszek kísérletet a hazai szabályozási környezet objektív céljának megfogalmazására is.

¹⁷ Lásd MÉSZÁROS (8. lj.)

Ezt követően – önálló fejezetben – a védelemben részesített jogi tárgyak hatókörének definiálásával foglalkozom. A potenciálisan oltalmazható érdekek bemutatására szemléltető joggyakorlati példák ismertetésével kerül sor.

A dolgozat *harmadik része* a jogos védelmi helyzet kialakulásának kérdéseit vizsgálja. Ilyen szituáció jogtalan támadás révén jöhet létre. E fogalomnak az egyes törvényi ismérveit külön-külön elemzem. A támadás jogtalanságával összefüggésben ismertetem a hazai jogirodalomban kisebbséginek számító jogértelmezésemet, és az annak alátámasztásául szolgáló egyes dogmatikai érveket. A támadás mint magatartás vizsgálata körében kitérek a támadásfogalom általános jellemzőire, valamint a támadás külvilági megjelenésének egyes időbeli összefüggéseire is. Ennek keretében foglalkozom az „intézett”, illetve „közvetlenül fenyegető” támadás jelentésével, valamint a jogtalan állapotot kialakító cselekményekkel szembeni fellépés lehetőségével.

Az értekezés *negyedik része* a már kialakult jogos védelmi helyzetben kifejthető védelmi cselekmény kérdéseit taglalja. Ennek a vizsgálatnak a középpontjában a *szükségesség* fogalmának elemzése áll. E törvényi ismérv tartalmának definiálása a jogirodalomban élénk disputák tárgya. A korábbi uralkodó – kifejezetten az elhárító cselekményre vonatkozó – judikatúrán a Kúria 4/2013. BJE határozatában ugyanis jelentősen változtatott. A jogegységi döntés azonban ebben a tekintetben önmagának is ellentmond, így végeredményben nem ad világos iránymutatást a jogalkalmazók számára. A jogegységi határozat vitatott pontjainak ütköztetésére a dolgozat e részében kerül sor. A szükségességet érintően esik szó a szituációs jogos védelem szabályozásáról is, mivel a törvényben lefektetett életbeli helyzetek megvalósulása esetén a szükségesség mértéke nem vizsgálható, a védekezési lehetőség korlátlan. A Btk. 22. § (2) bekezdése tehát a szükségességi kritériumra vonatkozik, pontosabban azt iktatja ki, éppen ezért kerül sor elemzésére ebben a részben. A vizsgálat részét képezi egy retrospektív joggyakorlati analízis is, amelynek kiinduló hipotézise szerint megkérdőjelezhető, hogy az új jogintézmény által lefedett élethelyzeteket a korábbi judikatúra ne ítélte volna-e meg a védekező szempontjából méltányosan. A dolgozat e hipotézisre figyelemmel elemez olyan jogerőre emelkedett bírósági döntéseket, amelyekben a történeti tényállás szerint az elhárítás valamelyik nevesített szituációban zajlott le.

A dolgozat végén *függelék*ként helyeztem el az empirikus kutatásom eredményeként talált azon – elmúlt évtizedben jogerősen lezárt – büntetőügyek határozatainak adatait, amelyekben a jogos védelemre mint büntethetőségi akadályra releváns hivatkozás történt.

A függelék az általam fontosnak tartott információkat törvényszéki illetékességi területekre lebontva tartalmazza.

VI. Az értekezés eredményei

1. Tézis: A „klasszikus” jogos védelmi rendelkezés törvényből kiolvasható célja a dualista teóriának feleltethető meg.

A dualista elmélet lényege szerint a jogos védelmi helyzetben cselekvő személy a saját vagy más individuális érdekén túl, egyúttal a jogrendet mint entitást is védi.¹⁸ A *de lege lata* hazai joghelyzet kapcsán megállapítható, hogy a jogos önvédelem alapjogként történő elismerése (lásd Alaptörvény V. cikk) *prima facie* azt a benyomást keltheti, hogy a magyar jogrend az egyéni védekezési jog szabályozása terén kifejezetten a tisztán individuális modell elismerésének irányába mozdult el. E következtetés helytállóságát azonban nyomós ellenérvek gyengítik.

Egyrészt azt szükséges kiemelni, hogy a jogintézmény szabályozását érintően nem csupán a jogos önvédelem alapjogi rangra emelése jelent új alaptörvényi rendelkezést, hanem az állami erőszakmonopóliumnak alkotmányban történő *expressis verbis* kimondása is [C) cikk (3) bek.]. Utóbbi szabály egyértelműen az *egyéni védekezés szubszidiárius jellegét erősíti*, amely a kollektivisták irányzat sajátja. Emellett megjegyzendő az is, hogy a jogos önvédelmet alapvető jogként deklaráló alkotmányi rendelkezés utal a büntetőkódexre, így az önmagában nem alkalmazható, hiszen a védekezés konkrét törvényi feltételeit a szakjog határozza meg. A szakjogi normát tartalmazó Btk.-t megvizsgálva pedig arra a következtetésre lehet jutni, hogy az Alaptörvény V. cikke és a Btk. között *diszkrépancia* áll fenn. A hatályos büntetőkódex 22. § (1) bekezdése szerint ugyanis nemcsak a védekező saját személye vagy javai elleni támadással szemben lehet elhárítást kifejteni, hanem adott a lehetőség a más személye, javai, vagy a közérdek ellen intézett, vagy azokat közvetlenül fenyegető cselekmények elhárítására is.

Ezek az érvek abba az irányba mutatnak, hogy a magyar jogrendben a jogos védelemre irányadó *általános rendelkezés* [Btk. 22. § (1) bek.] *ratio legis* összességében dualista felfogás szerint határozható meg. Nyilvánvalóan nem lehet a tisztán individuális szemlélet tértnyeréséről szólni akkor, ha az erőszakmonopólium az Alaptörvény erejénél fogva

¹⁸ A dualista elméletekre lásd FREUND, Georg: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. Springer, Berlin – Heidelberg, 2009. 102-106.; KÜHL, Kristian: *Strafrecht Allgemeiner Teil. 7. Auflage*. Vahlen, München, 2012. 130-133.

kifejezetten az állam kezében marad, és a Btk. a megtámadottól független jogi tárgyak oltalmazását is lehetővé teszi. Kiemelendő azonban, hogy a szocialista büntetőjog kollektivistá felfogásához képest napjainkban individualista irányban figyelhető meg hangsúlyeltolódás mind jogalkotási, mind pedig jogalkalmazási szinten a következő körülményekre figyelemmel:

1. a kitérés kötelezettség vizsgálatát törvényi szabály zárja ki [Btk. 22. § (4) bek.];
2. az új részjogintézmények a közérdek védelme érdekében nem vehetők igénybe [vö. Btk. 21. §, 22. § (2) bek.];
3. a Kúria jogegységi határozatban törölte el az arányosságra vonatkozó korábbi joggyakorlatot, vagyis az külön kritériumként már nem vizsgálható, és csak a szükségesség mértékének megítélésakor bírhat jelentőséggel.¹⁹

2. Tézis: A közérdek védelmére utalás normaszövegből való elhagyása indokolt.

A jogos védelem intézménye eredendően az individuális jogok oltalmazása céljából jött létre. A *ius defensionis* kollektív érdekekre történő kiterjesztésére az 1950. évi Btá. hatálybalépésével került sor. Az általam képviselt individualista értelmezéssel ez a – paternalista állami gondolkodást – jelképező jogalkotói döntés nem egyeztethető össze. Ezzel összefüggésben jegyzem meg, hogy a közérdek elhagyásával lehetőség nyílna a jogos védelem individuális karakterének kiemelésére is, ami növelné a szabályozási összhangot a jogintézményre irányadó anyagi büntetőjogi és alaptörvényi rendelkezések között. Ebben a tekintetben jelzésértékű a relatíve új jogintézménynek számító megelőző jogos védelem (Btk. 21. §) szabálya, amely a személy és javak mellett védhető jogi tárgyként már nem is említi a közérdeket. Hangsúlyozandó, hogy ez a dereguláció nem jelentené a közérdek ellen irányuló támadásokkal szembeni állampolgári fellépés lehetőségének teljes megszűnését: az ilyen cselekményt észlelő kívülálló(k) számára ugyanis változatlanul fennállna a hazai büntetőeljárási kódex által is biztosított elfogás joga, amely szükséges és elégséges jogi eszközt jelentené az ilyen típusú jogsértő állapotok megelőzését-megszüntetését célzó cselekmények materiális jogellenessége kizárásának.

3. Tézis: A támadás jogtalansága nem azonosítható a büntetőjog-ellenességgel mint a bűncselekmény fogalmi elemével.

¹⁹ Lásd 4/2013. BJE I./1.

Az uralkodó álláspont szerint a támadás jogtalansága *objektív* ismérv, maga a támadás pedig csak olyan erőszakos magatartásban kifejeződő tevékenység lehet, amely megvalósítja valamely, „a Különös Részben büntetni rendelt bűncselekmény (szabálysértés) törvényi tényállásának ismérveit.”²⁰ Ez a nézet tehát a támadás jogtalanságát a bűncselekmény fogalmi elemével, a büntetőjog-ellenességgel azonosítja, nem vet számot azonban azzal, hogy a jogtalanságnak eltérő dogmatikai karaktere, és így más bűncselekménytani rendeltetése lehet attól függően, hogy a büntetőjogi felelősség pozitív vagy negatív oldalához kapcsolódik.²¹ Ezt tapasztalhatjuk a jogos védelem kontextusában is: a jogtalanság megléte itt ugyanis *nem a cselekmény büntetendőségét megalapozó*, hanem éppen azt *kizáró hatású* lehet. Másként fogalmazva: a Btk. 21-22. §-ai nem a támadó büntethetőségéről, hanem a védekező által kifejtett cselekmény büntetendőségének kizárásáról rendelkeznek. Erre figyelemmel az értekezés extenzív értelmezést követ, és a támadás jogtalanságát akkor tekinti adottnak, ha a támadás

1. normasértő (*formális feltétel*), és általa
2. olyan jogi tárgyak sérülnek vagy kerülnek ténylegesen veszélybe, amelyek a jogos védelem körében büntetőjogilag védettek (*materiális feltétel*).

4. Tézis: *A megelőző jogos védelem (Btk. 21. §) kodifikációja jogtárgyvédelmi szempontból szükségtelen volt.*

A jogos védelem általános szabálya [Btk. 22. § (1) bek.] nem tartalmaz utalást az elhárító cselekmény személyes gyakorlására nézve. A jogos védelmi helyzet kialakulásának törvényi feltétele ugyanis kizárólag a jogtárgy ellen intézett vagy azt közvetlenül fenyegető jogtalan támadás fennállta. Erre figyelemmel a jogintézménynek *önálló* szabályozási célja ténylegesen nem mutatható ki, mivel a releváns életbeli történéseket érintően joghézag valójában nem létezik, a kiemelkedő érdekek oltalmazása a jogos védelem eredeti szabályain keresztül is biztosítható.

²⁰ 4/2013. BJE I./1. Jogirodalomból lásd pl. BLASKÓ Béla: *Magyar büntetőjog. Általános rész. Ötödik kiadás.* Rejtjel, Budapest – Debrecen, 2013. 226; HOLLÁN Miklós: A cselekmény jogellenessége és az azt kizáró okok. in: Kis Norbert – Hollán Miklós: *Büntetőjog I. Általános rész. Alapismeretek a közigazgatási szakemberképzés számára. 2., átdolgozott kiadás.* Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2013. 140.; UJVÁRI (7. l.) 73.

²¹ MITSCH, Wolfgang: *Rechtswidrigkeit.* in: Baumann, Jürgen – Weber, Ulrich – Mitsch, Wolfgang: *Strafrecht Allgemeiner Teil. 11. Auflage.* Verlag Ernst und Werner Gieseking, Bielefeld, 2003. 303.; FELBER Roland: *Die Rechtswidrigkeit des Angriffs in den Notwehrbestimmungen.* C. H. Beck, München, 1979. 85.

5. Tézis: A védekezésre vonatkozó arányossági követelményt illetően a hatályos szabályozás ellentmondásokkal terhelt: *de lege ferenda* a normavilágosság érdekében a szükségesség mellett az arányosság törvényben való megjelenítése lenne indokolt.

Álláspontom szerint a *szükségesség* eredendően azt jelenti, hogy a védekezőnek a jogtalan támadást *bűncselekményi szintet el nem érő (enyhébb)* elhárítási móddal nem volt lehetősége visszaverni, a tényállásszerű magatartás igénybevétele számára megkerülhetetlen, vagyis szükséges volt. Ehhez képest pedig az *arányosság* egy további követelményt jelent, ahol már azt is vizsgálni kell, hogy az egyébként szükséges védekezés nem okozott-e aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amivel a támadás fenyegetett.

E logikusnak tűnő fogalmi elhatárolást azonban a jogos védelem – ebből a szempontból ellentmondásos – törvényi szabályozása „helyezi zárójelbe” azáltal, hogy a Btk. 22. § (3) bekezdése a *szükségesség mértékéről* szól. E kitétel ugyanis tulajdonképpen *arányossági mércét* teremtett, ami annak ellenére sem hagyható figyelmen kívül, hogy az (1) bekezdés az arányosságot egyáltalán nem említi. Megállapítható, hogy a jogos védelem szabályozása az elhárítás nézőpontjából akkor lenne koherens, ha a törvény a szükségesség mellett az arányosságot is *expressis verbis* követelményként határozná meg, *de lege lata* az arányosság szabályozásának hiánya, valamint a szükséges mérték normaszövegben való megjelenítése tartalmi feszültséget okoz a szükségesség fogalmán belül.

6. Tézis: A szituációs jogos védelem második és harmadik törvényi esetköre [Btk. 22. § (2) bek. b)-c)] alkotmányellenes.

A Btk. 22. § (2) bek. b)-c) pontjaiban foglalt rendelkezések szerint a lakásba, illetve a lakáshoz tartozó bekerített helyre – meghatározott elkövetési körülmények között – történő jogtalan behatolást élet ellen irányuló magatartásnak *kell* tekinteni. Álláspontom szerint ezek a szabályok fikción, és nem pedig vélelmen alapuló tényállások: a törvényben nevesített helyekre történő behatolás ugyanis semmilyen körülmények között sem értékelhető *önmagában* élet elleni cselekményként.²² Így tehát a jogalkotó egy tudottan valótlán tényt fogad el valóként, és erre alapítva biztosít bizonyos körülmények között jogot más életének elvételére. Ennek a megoldásnak a polgári jogi minősítése nem vélelem, hanem jogképzelem, azaz *fikció*.²³ A szituációs jogos védelem e két esete tehát

²² Ez adódik abból is, hogy a Btk. 22. § (2) bekezdésében szabályozott szituációk együttes megvalósulása kizárt, ha van személy elleni támadás kizárólag az a) pont alkalmazása merülhet fel.

²³ Vö. LÁBADY 2002, 182.

egy *büntetőjogi fikció*, hiszen a jogalkotó valamely életbeli tényt (jogtalan behatolás) egyezőnek mond ki egy más életbeli ténnyel (élet elleni magatartás), jóllehet tudja, hogy az nem azonos vele. E dogmatikai karakter felismerése alkotmányossági szempontból jelentős. Az a törvényi rendelkezés ugyanis, amely lehetőséget ad kifejezetten nem személy ellen irányuló – tipikusan csupán magánlaksértést megvalósító – támadás élet kioltásával történő elhárítására – figyelemmel az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésére – az élethez való jog olyan szükségtelen korlátozását jelenti, amely egyaránt sérti az Alaptörvény II. cikkét, valamint az EJEE 2. cikkét, és ezen keresztül az Alaptörvény Q) cikk (2) bekezdését is.

7. Tézis: A szituációs jogos védelem [Btk. 22. § (2) bek.] törvénybe iktatása szükségtelen jogalkotói döntés volt, ezért a jogintézmény deregulációja indokolt.

Az értekezés meghatározó kutatási eredménye annak kimutatása, hogy a szituációs jogos védelem kodifikálása szükségtelen volt, mivel az új jogintézmény által lefedett élethelyzeteket már a korábbi joggyakorlat is valamilyen formában törekedett a védekező javára értékelni. E hipotézis igazolására retrospektív jellegű joggyakorlati analízissel került sor, vagyis olyan korábbi bírósági döntéseket vontam a vizsgálat körébe, amelyekben a történeti tényállás szerinti védekezés *de lege lata* valamely, törvényben megjelölt szituáció alá lenne szubszumálható. Az esettanulmányok rámutattak, hogy a megtámadott szorongatott állapota nem maradt értékelés nélkül: a bíróságok a mennyiségi túllépésre vonatkozó – a hatályos joghoz képest meglehetősen szigorú feltételeket támastó – rendelkezések valamelyikét hívták fel, arra figyelemmel, hogy az adott szituáció milyen mértékben befolyásolta az elhárításhoz fűződő védekezői tudattartalmat.

Die Notwehr in theleologischer Sicht

Thesen

(Zusammenfassung)

I. Die Prämissen des Forschungsthemas

Die Notwehr ist im ungarischen Strafrecht als Rechtsfertigungsgrund im Allgemeinen Teil des StGB geregelt, dh. wer sich gegen einen rechtswidrigen Angriff zur Wehr setzt, handelt rechtmäßig. Dementsprechend kann man die einzigen Fragen der Notwehr im Sinne der strafrechtlichen Verantwortlichkeit als wichtigen betrachten. Ebenfalls ist es nicht zufällig, dass das Thema der Verteidigungsbefugnis jederzeit das Interesse von sowohl Juristen als auch Laien erweckt. Demzufolge wurden schon vielen Monographien und Beiträge in diesem Thema publiziert.

In der Epoche des kodifizierten Strafrechts hat zum ersten Mal über die Notwehr im monografischen Rahmen Lajos DEGRÉ geschrieben.²⁴ In seinem Werk hat er einen dogmatischen und einen theoretischen Teil unterschieden. In dem dogmatischen Kapitel untersuchte DEGRÉ die wichtigsten Notwehrvoraussetzungen. Im theoretischen Teil wurden die wesentlichen Theorien des Regelungszwecks dargelegt. Unglücklicherweise ist die akademische Diskussion über diese Theorien später verloren gegangen worden, deshalb verfolgt diese Dissertation das Ziel, diese Lücke zu erfüllen.

Nach dem zweiten Weltkrieg nahm das wissenschaftliche Interesse an diesem Thema ab, man musste auf die nächste umfassende Monographie bis 1983 warten. Die Arbeit János SZÉKELYS wendete neue dogmatische Annäherungen an und versuchte die Tendenzen der Rechtsprechung von der sozialistischen Ära darzustellen.

Im Jahr 2009 legte Ervin BELOVICS seine Arbeit mit dem Titel „Die Ausschließungsgründe der Strafbarkeit“ auf.²⁵ BELOVICS hat in seiner Dissertationsschrift die Regelung, die bis 9. 8. 2009 in Kraft gestanden hat, untersucht. Infolgedessen hatte er keine Möglichkeit die neuen Rechtsinstitute [Gesetz Nr. vom 2012 über das Strafgesetzbuch (im Weiteren: ungStGB) § 21 Präventive Notwehr; § 22 Abs. (2) Situative Notwehr; § 22 (4) Keine

²⁴ DEGRÉ, Lajos: *A jogos védelem az anyagi büntetőjogban. Tanulmány az anyagi büntetőjog köréből.* Pestvidéki Nyomda, Vác, 1910.

²⁵ BELOVICS, Ervin: *A büntetendőséget kizáró okok.* HVG-Orac, Budapest, 2009.

Pflicht zum Ausweichen] zu untersuchen. Ebenfalls kann man die ähnlichen Bestimmungen über die Entstehungsumstände der Monographie Ákos UJVÁRI geben.²⁶ UJVÁRI hat seine Aufmerksamkeit über den Grundbegriffen der Notwehr, insbesondere der Erforderlichkeit und der Verhältnismäßigkeit der Verteidigung gewidmet.

Am Ende der Prämissen muss man die Arbeit von Ádám MÉSZÁROS erwähnen.²⁷ Seine Schrift stellte die neue Notwehrpraxis der Staatsanwaltschaft dar. Die wissenschaftlichen Konsequenzen, die vom Autor gezogen wurden, können als Anhaltspunkt der Untersuchung der Rechtsprechung dienen.

II. Die Gründe der wissenschaftlichen Untersuchung

Im Sinne der im Obigen präsentierten wissenschaftlichen Prämissen kann man behaupten, dass das Thema der Notwehr im ungarischen Schrifttum „überproportional beschrieben“ ist. Demgegenüber ist es zu betonen: zwischen dem Reichtum der themaspezifischen Fachliteratur und der Notwendigkeit der wissenschaftlichen Untersuchung gibt es keine unmittelbaren logischen Zusammenhang. Im Folgenden möchte ich „die wissenschaftliche Entfernung“ unter den bis jetzt publizierten Monographien aufzeichnen, um die Gründe der Wahl des Forschungsthemas bestimmen zu können.

II.1. Die Veränderung des gesetzlichen Hintergrundes

Die Kriminalpolitik der Notwehr wurde in der jüngsten Vergangenheit verändert. Nach der neuen Meinung des Gesetzgebers ist es notwendig den Umfang des Abwehrrechts zu erweitern. Der Angreifer muss die Konsequenzen des Angriffs auf sich nehmen und die Verteidigungshandlung muss billigerweise beurteilt werden.²⁸ Diese Trendwende in der Kriminalpolitik ergibt drei neue Rechtsinstitute im ungStGB: § 21 Präventive Notwehr; § 22 Abs. (2) Situative Notwehr; § 22 (4) Keine Pflicht zum Ausweichen. Gleichlaufend hat der Verfassungsgeber das Recht der Selbstverteidigung als Grundrecht im Grundgesetz geregelt (Grundgesetz Artikel V):

²⁶ UJVÁRI Ákos: *A jogos védelem megítélésének új irányai*. Ad Librum, Budapest, 2009.

²⁷ MÉSZÁROS Ádám: *A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2015.

²⁸ Siehe Allgemeine Begründung vom Gesetz Nr. LXXX. vom 2009, Besondere Begründung vom ungStGB § 21-22.

„Jeder hat das Recht, einen gegen seine Person bzw. gegen sein Eigentum gerichteten oder diese unmittelbar bedrohenden rechtswidrigen Angriff den gesetzlichen Festlegungen entsprechend abzuwenden.“

II.2. Die Veränderung der Rechtsprechung

Die Kurie (Gericht höchster Instanz) hat einen rechtseinheitlichen Beschluss (4/2013. BJE) im Jahr 2013 angenommen, der die 15. Direktive abgelöst hat. Nach diesem Beschluss dürfen die Gerichte in der Zukunft nicht die Verhältnismäßigkeit als selbstständiges Kriterium der Verteidigung untersuchen, trotzdem müssen die Rechtsanwender die möglichen Folgen des Angriffs und der Verteidigung vergleichen, weil das Gesetz im Absatz (3) über das erforderliche Maß der Verteidigung spricht.

II.3. Anschauungswechsel in der Normauslegung

Das Grundgesetz enthält die folgende Vorschrift für die Gerichte: „Die Gerichte legen bei der Rechtsanwendung den Text der Rechtsnormen in erster Linie im Einklang mit deren Zielen und mit dem Grundgesetz aus.“ Diese Vorschrift stellt das Primat der verfassungskonformen und objektiven teleologischen Auslegung im Interpretationskanon her.²⁹ Diese Entscheidung des Verfassungsgebers beeinflusst die Forschungsmethoden der Dissertation: meine Arbeit wendet als das Novum der Bearbeitung die objektive teleologische Auslegung an.

II.4. Die Nutzbarmachung der Feststellungen der deutschen Rechtsprechung und Literatur

Die Arbeit stützt sich im Großen auf die deutschen Notwehrtheorien und dogmatische Analysen. Die Wahl des deutschen Rechts zur Rechtsvergleichung hat zwei Gründe. *Formalerweise* kann man behaupten, dass die klassische Regelung zwischen diesen Staaten gleich ist. Diesen Umstand kann die Anwendung der Rechtsvergleichung fördern. Als eine *inhaltliche* Erklärung kann man feststellen, dass die deutsche

²⁹ GÁL, Andor: *A jogos védelem szabályozási céljára vonatkozó elméletekről*. Jogtudományi Közlöny, 2016/6. 328.

Strafrechtswissenschaft – wegen ihrer dogmatischen Verfeinerung – Jahrhunderte lang den ungarischen Strafrechtlern einen Ausgangspunkt bedeutete und heutzutage auch als Richtschnur dient.³⁰ Die Dissertation vergleicht die Rechtszustände nicht nur auf in dogmatischer, sondern auch auf in praktischer Ebene.

III. Zielsetzung und der Gegenstand der Dissertation

Die Hauptzielsetzung der Dissertation ist die dogmatische und praxisorientierte Untersuchung der Regelung der Notwehr. Ebenfalls untersucht die Arbeit solche deutschen Theorien und Meinungen, die im Bereich der Notwehr im deutschen Strafrecht herrschend sind. Neben dieser Anmerkung ist es ebenfalls notwendig auch zu erwähnen, dass die Arbeit auf einer weitläufigen empirischen Forschung aufbaut. Ich habe nämlich die Notwehrpraxis bei den Gerichtshöfen Ungarns analysiert. Man kann die Liste der Urteile mit ihren offiziellen Anführungen am Ende der Dissertation in Form eines Anhangs finden. Die Dissertation beschäftigt sich mit den Fragen sowohl des Notstands als auch der putativen Notwehr. Der *Notstand* ist im ungarischen Strafrecht auch als ein Rechtsfertigungsgrund anerkannt, aber er hat im Vergleich mit der Notwehr einen unterschiedlichen Rechtsgrundsatz. Im Fall eines Notstands spricht man nur von der Kollision rechtmäßiger Interessen, deshalb enthält das System des Notstands kein rechtswidriges Element. Die *putative Notwehr* setzt einen Erlaubnistatbestandsirrtum voraus. Dieses Thema gehört zu den Entschuldigungsgründen in der allgemeinen Verbrechenlehre, demgemäß wurde dieses Problem nicht in dieser Arbeit untersucht.

IV: Über die angewandten Methoden

IV.1. Die objektive theleologische Auslegung als Richtschnur der Untersuchung

Die Doktorarbeit wendet die objektive theleologische Interpretation als fundamentale Untersuchungsmethode an. Mit Hilfe dieser Art der Auslegung sucht man den Sinn der Regelung, um die Tatbestandselemente im Sinne der Ratio Legis interpretieren zu können. Dementsprechend steht im Mittelpunkt dieser Interpretation das Ziel oder die Funktion der

³⁰ JAKAB, András: *Ki a jó jogász, avagy tényleg jó bíró volt-e Magnaud?* Jogesetek Magyarázata, 2010/1. 84.

Regelung. Das Schrifttum differenziert zwischen *objektiver* und *subjektiver* theleologischer Auslegung.

A) Nach der *objektiven* Annäherung kann die Ratio Legis nur anhand des Gesetzestextes bestimmt werden. In der ungarischen Rechtsliteratur ist diese Methode wenig bekannt (und anerkannt), ihre Akzeptanz nimmt nur langsam zu. Diese Situation kann sich in der nächsten Zukunft verändern, weil das Grundgesetz die Richter verpflichtet, die Ratio Legis des angewendeten Gesetzes zu untersuchen (Artikel 28):

„Die Gerichte legen bei der Rechtsanwendung den Text der Rechtsnormen in erster Linie im Einklang mit deren Zielen und mit dem Grundgesetz aus. Bei der Auslegung des Grundgesetzes und der Rechtsnormen ist anzunehmen, dass diese einem dem gesunden Menschenverstand und dem Gemeinwohl entsprechenden, moralischen und wirtschaftlichen Ziel dienen.“

Infolgedessen verwertet die Dissertation die Gesichtspunkte der objektiven theleologischen Methode, deshalb werden die Folgerungen der Interpretation aus dem Gesetzestext gezogen.

B) Demgegenüber sucht die subjektive Annäherung den konkreten Willen des konkreten Gesetzgebers. Dieser Wille kann von den Gesetzbegründungen, den Reden der Politiker erkannt werden. Die subjektive theleologische Auslegung wird wegen der folgenden Gründe in der Arbeit nicht benutzt:

- Der Wille des Gesetzgebers kann nicht genau bestimmt werden. Das Ergebnis der Interpretation muss eine Vermutung sein, die notwendigerweise nicht nachweisbar ist.
- Die subjektive theleologische Auslegung kann eine Möglichkeit für die Verbreitung einer willkürlichen Rechtsprechung geben.
- Die Quelle der Zielsuche ist nicht verbindlich.

IV.2. Andere methodische Bemerkungen

Neben der theleologischen Methode wendete die Doktorarbeit die *verfassungsharmonische/verfassungskonforme* und *historische* Auslegung an.

Die Pflicht zur Anwendung der *verfassungskonformen* Interpretation folgt auch aus Artikel 28 des Grundgesetzes. Ferner hat das Rechtsinstitut der Notwehr einen komplexen verfassungsrechtlichen Hintergrund, deshalb ist dieser Typ der Auslegung in diesem

Thema unentbehrlich. Die Ausübung des Abwehrrechts erwähnt Grundrechte: einerseits werden die Grundrechte des rechtswidrigen Angreifers von der Abwehr eingeschränkt, andererseits ist das Recht der Selbstverteidigung auch als Grundrecht anerkannt.

Die *historische* Auslegung spielt eine aushilfsweise Rolle in der Arbeit. Die Anwendung dieser Methode hat das Ziel, aus der Veränderung des Normtextes Schlussfolgerungen auf den Regelungssinn zu ziehen.

Die Dissertation beinhaltet eine *rechtsdogmatische* Untersuchung. Im Rahmen dieser Analyse war ich bemüht, die relevanten Meinungen in der Doktorarbeit zu bearbeiten und mich mit denen auseinanderzusetzen. Ebenfalls ist die Dissertation *praxisorientiert*, weil ich das Ziel hatte, sowohl die frühere als auch die rezente Rechtsprechung in den relevanten Punkten darzustellen. Im Fall der situativen Notwehr hat die Untersuchung einen retrospektiven Charakter.

Nach dem Obenstehenden wendet die Dissertation auch die Rechtsvergleichung als Forschungsmethode an.

V. Die Struktur der Dissertation

Die Dissertation ist in *vier Teile unterteilt*.

Im *ersten Teil* forsche ich die Ratio Legis der Notwehr. In diesem Thema wurden verschiedene (monistische und dualistische) Theorien in der deutschen Strafrechtswissenschaft ausgearbeitet. Die Arbeit präsentiert diese Theorien ausführlich, um den ungarischen Regelungszweck kategorisieren und definieren zu können.

Ebenfalls beschäftigt sich die Dissertation (im *zweiten Teil*) mit der Konkretisierung der Ratio Legis: ich versuche den Wirkungsbereich der notwehrfähigen Rechtsgüter zu definieren.

Im *dritten Teil* der Arbeit untersuche ich die einzigen dogmatischen Probleme der Notwehrlage:

- die Bedeutung der Rechtswidrigkeit des Angriffs,
- die Erscheinungsformen des Angriffs in der Außenwelt,
- die Gegenwärtigkeit des Angriffs (die zeitlichen Rahmen der Notwehrlage).

Im *letzten Teil* der Dissertation untersuche ich die Kriterien (insbesondere die Erforderlichkeit und die Verhältnismäßigkeit) der Verteidigungshandlung. Ebenfalls

versuche ich die widersprüchlichen Punkte des rechtseinheitlichen Beschlusses (4/2013. BJE) zu klären.

Am Ende der Arbeit kann man die Liste der benutzten Urteile mit ihren offiziellen Anführungen in Form eines *Anhangs* finden.

VI. Die Ergebnisse der Dissertation

1. Thesis: Die Ratio Legis der allgemeinen Notwehrregelung entspricht dem dualistischen Konzept.

Nach dem Kern der dualistischen Theorie: neben dem Interesse des Einzelnen an der Verteidigung seiner Rechtsgüter (*individualrechtliche* Komponente) soll in der Notwehr das Interesse an der Bewahrung der Rechtsordnung zum Ausdruck kommen (*sozialrechtliche* Komponente).³¹ Zufolge der Kodifizierung der neuen Rechtsinstitute im ungStGB [ungStGB § 21 Präventive Notwehr; § 22 Abs. (2) Situative Notwehr; § 22 (4) Keine Pflicht zum Ausweichen] und der Anerkennung des Selbstverteidigungsrechtes als Grundrecht (Grundgesetz Artikel V) kann man behaupten, dass die Ratio Legis einen individuelleren Charakter als früher hat.³² Die Richtigkeit dieser Folgerung ist aber fraglich.

Es ist nicht zu vergessen, dass der Verfassungsgeber in der Verfassung *expressis verbis* das staatliche Gewaltmonopol ausgesprochen hat [Artikel C) Abs. (3)]. Das ist gleichbedeutend damit, dass die Notwehr im Zusammenhang mit dieser Regelung einen subsidiären Charakter hat. Wenn die Hilfe der staatlichen Behörden erreichbar ist, kann die/der Angegriffene nicht die Verteidigungsbefugnis in Anspruch nehmen. Dieser Umstand verstärkt die Wichtigkeit des Rechtsbewahrungsinteresses im Bereich der Ratio Legis der Notwehr. Andererseits gibt es eine inhaltliche Diskrepanz zwischen dem Grundgesetz und dem ungStGB. Im Letzterem gibt es ein breiteres Abwehrrecht, weil im Strafkodex – im Gegenteil zur Verfassung – das Recht der Nothilfe auch anerkannt ist. Gleichbleibend kann man feststellen, dass die ungarische Notwehrregelung dem dualistischen Konzept folgt.

³¹ Siehe FREUND, Georg: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. Springer, Berlin – Heidelberg, 2009. 102-106.; KÜHL, Kristian: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 7. Auflage. Vahlen, München, 2012. 130-133.

³² Nach der *individualrechtlichen Interpretation* bedeutet die Notwehr als das jedermann von Natur aus zustehende Recht der Selbstbehauptung durch Verteidigung der eigenen Person gegen den rechtswidrigen Angriff eines anderen. ROXIN, Claus: *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I*. 4. Auflage. C. H. Beck, München, 2006. 654-656.

2. Thesis: Es ist begründet, das öffentliche Interesse aus dem Gesetz zu deregulieren.

Das Abwehrrecht hat einen naturrechtlichen Ursprung, dessen primärer und ursprünglicher Sinn der Individualgüterschutz der Menschen ist. Dementsprechend ist der Kollektivgüterschutz nicht mit dem Sinn des Rechtstituts vereinbar, trotzdem ist das öffentliche Interesse seit 1950 im Tatbestand der Notwehr geregelt. Meiner Meinung nach wäre es wohl begründet, wenn der Gesetzgeber den Hinweis von öffentlichen Interessen deregulieren würde. Die Angriffe, die gegen öffentliche Interessen gerichtet sind, können mit Hilfe der anderen (außer strafrechtlichen) gesetzlichen Erlaubnis abgewehrt werden.

3. Thesis: Die Strafrechtswidrigkeit des Angriffs ist keine Notwehrvoraussetzung.

Nach der herrschenden Meinung in der ungarischen Literatur und Rechtsprechung muss der Angriff strafrechtswidrig sein. Diese Ansicht identifiziert diesen Begriff mit dem Rechtswidrigkeitsbegriff der allgemeinen Verbrechenslehre. Demgegenüber vertritt diese Arbeit eine Mindermeinung: keine Notwehrvoraussetzung ist die Strafrechtswidrigkeit des Angriffs. Dementsprechend braucht der Angriff also keinen Straftatbestand zu verwirklichen. Der Grund meiner Auffassung ist das Ergebnis der theologischen Auslegung dieses Merkmals. In diesem Fall hat die Rechtswidrigkeit nämlich keinen strafbegründenden Charakter. Im Gegenteil hat die Regelung das Ziel, die strafrechtliche Verantwortlichkeit der Verteidigungshandlung auszuschließen, deshalb muss man diesen Begriff von der Rechtswidrigkeit als Straftatsmerkmal unabhängig auslegen. Also ist ein Angriff rechtswidrig, wenn er im Widerspruch zur Rechtsordnung steht. Ein Verstoß gegen Straftatbestände ist nicht erforderlich.

Meiner Meinung nach hat die Rechtswidrigkeit im Sinne des Notwehrrechts zwei Komponenten:

- das Verhalten muss normwidrig sein (*formale* Komponente), und
- der Angriff verletzt oder gefährdet tatsächlich ein Rechtsgut, das von der Notwehrregelung geschützt ist (*materielle* Komponente).

4. Thesis: Die Kodifikation der präventiven Notwehr im Sinne des Rechtsgüterschutzes war sinnlos, deshalb ist es begründet, dieses Institut zu deregulieren.

Die Hauptregelung der Notwehr beinhaltet kein Kriterium über die persönliche Ausübung der Abwehr. Also, wenn der Angriff gegen die im Tatbestand aufgelisteten Rechtsgüter gerichtet ist, kann der Berechtigte sein Abwehrrecht ausüben. Dementsprechend können die präventiven Verteidigungen unter der Hauptregelung [§ 22 Abs. (1)] subsumiert werden, deshalb kann man die Konsequenz ziehen: die präventive Notwehr (§ 21 ungStGB) hat keine selbstständige Ratio Legis, da die vermutliche Regelungslücke eigentlich nicht existiert hat.

5. Thesis: Die gesetzlichen Bedingungen der Verteidigungshandlung sind widersprechend, deshalb ist es notwendig die Regelung eindeutig zu machen. Wenn das Gesetz das Verhältnismäßigkeitskriterium der Abwehr umfassen würde, könnte die Regelung mit dem Rechtssicherheitsprinzip vereinbar sein.

Die *Erforderlichkeit* ist das einzige Kriterium der Verteidigung. Gerechtfertigt ist die Verteidigung nur dann, wenn sie zur Abwehr des Angriffs *erforderlich* ist. Die Handlung zur Anwehr muss also das für den Angreifer *schonendste Mittel* der Verteidigung sein. Der Verteidiger muss daher unter den verfügbaren wirksamen Abwehrmitteln das am *wenigsten schädliche und gefährliche auswählen*. Dies bedeutet nicht, dass der Angegriffene ausweichen müsste. Das Gesetz verbietet *expressis verbis*, für die Rechtsprechung eine Ausweichenspflicht zu erfordern.

Die Erforderlichkeit richtet sich nach den *gesamten Umständen*, unter denen Angriff und Abwehr stattfinden, insbesondere nach der *Intensität des Angriffs*, der *Gefährlichkeit des Angreifers* und seines Vorgehens sowie nach den zur *Verfügung stehenden Verteidigungsmitteln*.

Die Erforderlichkeit der Abwehr ist *objektiv* zu beurteilen, d.h. so, wie ein besonnener Dritter in der Lage des Angegriffenen die Umstände beurteilt hätte.

Die Erforderlichkeit enthält *kein Verhältnismäßigkeitskriterium*, trotzdem muss der Rechtsanwender nach der Rechtsprechung die Proportionalität der Verteidigung untersuchen, weil Abs. (3) über das erforderliche Maß der Gegenwehr spricht. Selbstverständlich ergibt dieser Widerspruch eine unsichere Rechtslage: die Voraussetzungen der Abwehr sind nicht klar bestimmt, folglich muss die Verhältnismäßigkeit in Zukunft im Gesetz kodifiziert werden.

6. *Thesis: Die zweiten und dritten gesetzlichen Situationen der situativen Notwehr [§ 22 (2) Abs. a)-b)] sind verfassungswidrig.*

Die „Situation-Notwehr“ begründet eine unwiderlegliche Vermutung: der Angriff ist in den gelisteten Situationen als gegen das Leben des Angegriffenen gerichtet zu betrachten. Die Regelung ist besorglich, weil der Richter kein Recht zur Erwägung hat. In diesen Fällen hat der Gesetzgeber dem Richter keinen Spielraum gelassen. Wegen der Vermutung muss der Richter die Verteidigung als verhältnismäßig akzeptieren.

Meiner Meinung nach stellen die zweiten und dritten Situationen eine Fiktion dar, weil das Eindringen selbst in eine Wohnung oder in einen eingezäunten und zu einer Wohnung gehörenden Ort nicht eine Tötungshandlung bedeutet.³³ Ferner kann man in diesem Fall die Tötungsabsicht auch nicht vermuten, trotzdem gibt die Regelung den Verteidigern die Möglichkeit, ihre Angreifer (auch nur für einen Hausfriedensbruch) zu töten. Diese Regelung verletzt den folgenden Artikel des Grundgesetzes: „Ein Grundrecht kann zur Durchsetzung eines anderen Grundrechts oder zum Schutz von verfassungsmäßigen Werten im unbedingt erforderlichen Maße und in einem zu dem zu erreichenden Zweck angemessenen Umfang, unter Achtung des wesentlichen Inhalts des Grundrechts eingeschränkt werden“ [Artikel I. (3) Abs.]. Infolgedessen umfasst dieses Rechtsinstitut eine unnötige Beschränkung des Grundrechts für Leben, weshalb es verfassungswidrig ist.³⁴

7. *Thesis: Die Kodifikation der situativen Notwehr [§ 22 (2) Abs.] im Sinne des Rechtsgüterschutzes war sinnlos, deshalb ist es auch begründet, dieses Institut zu deregulieren.*

³³ Artikel 22. Abs. (2) StGB Der rechtswidrige Angriff ist als gegen das Leben des Angegriffenen gerichtet zu betrachten, wenn

b) er in einem rechtswidrigen Eindringen in eine Wohnung

aa) in der Nacht,

bb) bewaffnet,

cc) ausgerüstet, oder

dd) in einer Gruppe

besteht,

c) er in einem rechtswidrigen und bewaffneten Eindringen in einem eingezäunten und zu einer Wohnung gehörenden Ort besteht.

³⁴ Siehe GÁL, Andor: „A Kúria 4/2013. jogegységi határozata a jogos védelemről. Egy nem egyértelmű kvázi jogforrás joggyakorlatot determináló hatásainak veszélyéről.” Jogesetek Magyarázata, 2014/3. 34-35.

Die Dissertation weist durch eine retrospektive Rechtssprechungsanalyse nach, dass die Kodifikation der situativen Notwehr sinnlos war, weil die vorherige Praxis die ausgelieferten oder bedrängten Verteidigungssituationen auch zugunsten des Täters bewertet hat. Demzufolge kann man behaupten, dass diese Regelung nur ein Produkt des symbolischen Strafrechts ist und nur im Sinne der Kriminalpolitik wichtig und bedeutungsvoll ist.

A témakörrel összefüggő publikációk jegyzéke – Veröffentlichungsliste im Zusammenhang mit dem Forschungsgegenstand

A Kúria jogegységi határozata a jogos védelemről. Egy nem egyértelmű tartalmú kvázi jogforrás joggyakorlatot determináló hatásainak veszélyeiről. Jogesetek Magyarázata, 2015/3. 23-35.

A jogos védelem szabályozási céljára vonatkozó elméletekről. Jogtudományi Közlöny, 2016/6. 328-338.

A jogos védelem ratio legis-e alkotmánykonform értelmezésben. In: Balogh Elemér (szerk.): Számadás az Alaptörvényről. Tanulmányok a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara oktatóinak tollából. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2016. 403-420.

A közérdek szerepe a jogos védelem szabályozásában. In: Gál Andor – Karsai Krisztina (szerk.): Ad valorem. Ünnepi tanulmányok Vida Mihály 80. születésnapjára. Iurisperitus, Szeged, 2016. 91-110.

The regulation of justifiable defence in Hungary. In: Harcenko, V. P. (szerk.): Pravova reforma v sučaskih umovah: dasâgnennâ i perspektivi. Tom. 1. Vektor, Kiev, 2016. 243-245.

Individuális jogi tárgyak a jogos védelem szabályozásában. Állam- és Jogtudomány, 2016/3. (megjelenés alatt)

A jogos védelmi helyzetet kiváltó támadás jogtalanságáról. Jogtudományi Közlöny, Várható megjelenés: 2016/12. (megjelenés alatt)

A képmáshoz való jog fragmentáris büntetőjogi védelme. In: Gellén Klára – Görög Márta (szerk.): Ünnepi kötet Szabó Imre egyetemi tanár 65. születésnapjára. Iurisperitus, Szeged, 2016. (Szomora Zsolttal közösen; megjelenés alatt)